

Verslag info-avond “Stikstof voorbij de crisis, oplossingen voor het grijpen?” d.d. 22-10-2025

Rond half acht opent Paul Geurts, voorzitter van de Werkgroep Land- en Tuinbouw Noord-Limburg, de info-avond. Hij heet de 34 aanwezigen en de gasten Toon Wassenberg, Andrea Bakker, Theo Coumans, Wim van Opbergen en Hans Geurts welkom. De bijeenkomst is een vervolg op een eerdere door de werkgroep georganiseerde informatieavond in Museum De Locht op 20 oktober 2023. Hij wijst op een tentoonstelling die op dit moment bij het museum loopt met als titel “Vrijheid in voeding” en beveelt die van harte aan.

Geurts meldt in zijn openingswoord dat de datum voor deze avond al gepland is vóór de val van het kabinet en dus niet gezien moet worden als een ‘verkiezingsavond’ of ‘verkiezingsdebat’. Het gaat er vanavond niet om, tegenstellingen tussen de opvattingen van de gasten bloot te leggen, maar om samen te komen tot een constructief gesprek in het zoeken naar oplossingen. De avond wordt geleid door agrarisch journalist Marc van der Sterren.

Om half negen staat een pauze gepland, dan kan iedereen schriftelijk vragen inleveren bij Marc.

Vervolgens neemt Marc van der Sterren de microfoon van Paul Geurts over en begint met de introductie van de gasten. Hij doet dat aan de hand van via ChatGPT geformuleerde profielen.

Toon Wassenberg is afgestudeerd aan Wageningen Universiteit, zelf akkerbouwer geweest, heeft gewerkt bij het Productschap voor Vee en Vlees, was vervolgens directielid van de Veecen-trale NCB en daarna ondernemer in de internationale varkenshandel. In 2025 is hij gestart als ex-tern PhD WUR – analyse overheidsbeleid en industrialisatie varkens-sector in Nederland, België, Frankrijk en Denemarken.

Theo Coumans is bestuurder bij de LLTB en behartigd de belangen van boeren in de regio. Hij zet zich in voor een toekomstbestendige landbouw, die economisch rendabel blijft, met het oog voor milieu en maatschappij. Hij had een eigen landbouwbedrijf (kal-koenen), maar is inmiddels in transitie (caravanopslagplaats). Hans Geurts runt een melkveebedrijf in Veulen (Limburg) en is actief in het debat over verduurzaming van de veehouderij. Hij pleit voor praktische oplossingen die boeren perspectief bieden zonder hun bestaanszekerheid te ondermijnen. Hij was actief voor de Nederlandse Melkveehoudersvakbond (NMV) het Platform ABC en de BBB.

Andrea Bakker van de Natuur- en Milieufederatie Limburg werkt aan een groener Limburg door samenwerking tussen burgers, overheden en bedrijven te stimuleren. Ze benadrukt het belang van biodiversiteit, schone lucht en een gezonde leefomgeving.

Wim van Opbergen tenslotte is al decennia actief als natuurbeschermer. Met de Werkgroep Behoud de Peel strijdt hij voor herstel en behoud van het unieke hoogveengebied De Peel en tegen schadelijke stikstofuitstoot uit de landbouw.

Om vooraf duidelijkheid te krijgen in ieders positie in het stikstofdebat vraagt Marc de gasten zich te plaatsen op een lijn van rechts naar links: Mensen aan de **uiterste rechterkant** van het spectrum onderschrijven de opvatting, dat het stikstofprobleem ‘denkbeeldig’ is en hooguit administratief van aard. Het echte effect van stikstof op de natuur of de volksgezondheid is verwaarloosbaar. Nederland zou zelfs onder de Europese normen voor stikstofuitstoot of depositie zitten. Als we gewoon doorgaan als nu leidt dat niet tot grootschalige negatieve

gevolgen. Sterker nog: Nederland leidt nu al onder onnodige regels die boeren, bouwers en economie schaden. Het stikstofbeleid moet van tafel, anders valt de bouw stil, verdwijnen er boerenbedrijven en kan zelfs de voedselzekerheid onder druk komen te staan. Niets doen is de meest rationele keuze. Want die biedt meer vrijheid voor de agrarische sector en de bouw, zonder noemenswaardig ecologische risico's.

Mensen aan de **uiterste linkerkant** van het spectrum vinden dat stikstof enorme schade toebrengt aan de kwetsbare natuur en de bodem en leidt tot watervervuiling en verlies van biodiversiteit. Nederland komt zijn Europese verplichtingen niet na. De vee-stapel moet drastisch inkrimpen, anders leidt dat tot nog meer vernietiging van de natuur, het uitsterven van soorten, gezondheidsproblemen, risico op nieuwe zoönosen door intensieve veehouderij en structurele juridische blokkades voor bouw- en infrastructurenprojecten. Op de lijn van deze twee uitersten plaatst Hans Geurts zich dicht aan de uiterst rechterkant van het spectrum, Theo Coumans ziet zichzelf staan in het midden van deze lijn. Andrea Bakker plaatst zich meer richting de linkerkant en Wim van Opbergen tenslotte ziet zich nog iets meer dan Andrea Bakker aan de linkerkant van het spectrum staan.

Na deze plaatsbepaling geeft Marc het woord aan Toon Wassenberg voor diens inleiding: "Stikstof: een never ending story?". Wassenberg schetst dat we Nederland moeten plaatsen

in een veel grotere omgeving, te weten heel Europa en als je dan op de kaart kijkt, zie je dat Nederland van dat continent maar een klein deel uit maakt. Stikstof houdt zich niet aan grenzen en dat betekent dat er vanuit het buitenland ook stikstof Nederland binnen komt. Dat biedt een wijder beeld van de problematiek. Als je vervolgens kijkt hoe Nederland zich in Europees verband verhoudt tot de andere landen, dan blijkt dat het zich het minst houdt aan de afspraken die gemaakt zijn.

Vervolgens toont Wassenberg een plaatje van een vrachtwagen voor mesttransport en vraagt de aanwezigen wat dit beeld bij hen oproept.

De reactie zijn uiteenlopend van een negatief gevoel tot positief.

Dan stelt hij de prikkelende vraag “welke boer dorst liever 5 ton dan 10 ton graan?” Vervolgens gaat Toon Wassenberg in op het eigendomsrecht voor grond, dat in de grondwet van 1848 is verankerd. Gedurende de geschiedenis is gebleken dat morrelen aan dit eigendomsrecht steeds tot problemen heeft geleid. Dat geldt nu ook in de discussies over de stikstofproblematiek. Wassenberg gaat aansluitend in op de vraag of zandgrond zonder mest verloren is voor de landbouw en komt tot de conclusie dat zandgrond, in ieder geval – in tegenstelling tot klei - niet vanzelf voldoende mineralenleverend vermogen (nutriënten) heeft en dus continu goede kwaliteit mest nodig heeft. Drijfmest voldoet niet aan die eis. Stikstof is volgens Wassenberg één van die nutriënten. In de pogingen om de ontstane problemen als gevolg van stikstofuitstoot te beperken is er een systeem opgetuigd van verhandelbare emissie- en productierechten die de situatie op z’n minst zouden moeten stabiliseren. Wassenberg werpt de vraag op of emissierechten de milieulast stabiliseren. Hij komt tot de conclusie dat in de praktijk zulke rechten leiden tot het juist versterken van de milieulast. Daarbij merkt hij op dat roostervloeren, die bedoeld zijn om mest en urine van elkaar te scheiden, zodat er minder ammoniak geproduceerd wordt, meer een drama dan een zegen zijn.

Wassenberg komt in zijn verhaal tot de conclusie dat “doelsturing” (uitgaan van concrete normen, die verbonden zijn aan een vergunning en die vervolgens handhaven) heeft geleid tot een enorme bureaucratie, die niet werkzaam is. In het algemeen geldt volgens hem dat borging van doelsturing juist nieuwe bureaucratie veroorzaakt.

De enige uitweg uit de problematiek is volgens Toon Wassenberg dat de “probleemeigenaar” (in zijn ogen de boeren) het probleem zelf op moeten lossen. Vraag is of de door de boeren zo vurig gewenste instandhouding van de derogatie nodig is, “omdat mijn gras harder groeit dan bij de buurman”. Uitgaande van de boer als “probleemeigenaar” is de consequentie dat de “ontken-ners van het probleem” onder de boeren feitelijk een gevaar vormen voor de veehouderij. De boeren zullen initiatief moeten nemen om tot oplossing van de problemen te komen.

In reactie op de inleiding van Toon Wassenberg geven Andrea Bakker en Wim van Opbergen aan dat bij die oplossingsrichting de cruciale vraag is hoe de boeren een goede boterham kunnen verdienen én komen tot herstel van de natuur. Wim vult aan dat op dit moment de kringloop niet in orde is, er komen teveel nutriënten binnen.

Theo Coumans reageert op de opmerking van Toon Wassenberg over de positie van Nederland binnen Europa, dat Nederland toch een aparte positie inneemt, met haar verschillen in grond-soorten (klei, veen, zandgrond en löss, het overheersende klimaat en het feit dat we in een delta liggen. De consequentie van die positie is, dat de Nederlandse boeren harder moeten werken om resultaten te boeken. Coumans stelde dat de productie hoger was door de vruchtbare delta. Deze hogere productie vraagt een hogere toevoeging van meststoffen. Omdat er balans dient te zijn tussen input en output in de grond. Dit leidt juist NIET tot achteruitgang van de natuur.

Hans Geurts merkt naar aanleiding van het verhaal van Toon Wassenberg over de zandgrond op dat de mest die hij op zijn bedrijf produceert, binnen de regio wordt afgezet, want er is een grote vraag naar vanuit de akkerbouwers. Zijn mest (en in de meeste gevallen de meeste mest van zijn collega's in Noord-Limburg) gaat dus niet naar het buitenland. Dat betekent dat de boeren op dat punt al goed bezig zijn en niet verder gedwongen hoeven te worden tot reducties. Hij is het dan ook niet eens met het afschaffen van de derogatie ten aanzien van mest (een juridisch begrip dat voornamelijk voorkomt in de context van internationale verdragen en nationale wetgeving. Het betekent in feite een tijdelijke afwijking van bepaalde regels of verplichtingen. Denk hierbij aan een situatie waarin een land zich onder bepaalde omstandigheden niet hoeft te houden aan bepaalde afspraken, doorgaans om uitzonderlijke situaties het hoofd te bieden). De grond van veel melkveehouderijen (grasland) in Nederland kan veel mest verwerken, omdat in grasland geen uitspoeling plaats vindt. Je hoeft daarom ook minder kunstmest aan te voeren. Toon Wassenberg geeft als reactie daarop aan, dat je dan een regeling kunt treffen dat er niet meer kunstmest bij komt.

Marc sluit deze eerste ronde af en kondigt een pauze aan. Paul Geurts roept de mensen op even-tueel schriftelijke vragen in te leveren bij Marc, die daaruit een selectie zal maken en de gekozen vragen voorleggen aan de gasten.

Vanuit de zaal komen de volgende schriftelijke reacties binnen:

- Een groot deel van het stikstofprobleem wordt veroorzaakt door import van soja en tapio-ca uit de tropen. Deze eiwitten die in de haven van Rotterdam aankomen, zou je extra moeten belasten, bijvoorbeeld 20% voor binnenlands veevoer. Het geld dat die belasting opbrengt, zou je moeten teruggeven aan de veeteelt/landbouw voor extensivering, naar een optimale natuurvriendelijke productie, zodat er een betere balans ontstaat.
- Is het vanuit de economische macht van de agrarische sector van vroeger uit zo, dat de politiek het stikstofprobleem tot een maatschappelijk probleem heeft gemaakt?
- Is het streven van de landbouw niet te veel gericht op hoge productie? Met iets minder in-voer/input hebben we een lagere productie. Leidt dit niet tot veel lagere maatschappelijke kosten? Is biologische landbouw "de oplossing"?
- Hoe komen we tot een samenhangend geheel tussen duurzame landbouw, een goede biodiversiteit, veel meer natuur (ook in en bij de bedrijven), én een betere verhouding met de burgers, én een betere beloning van de boer, ook voor zijn

diervriendelijke manier van werken? Voor voedselzekerheid, voedselveiligheid én voedselsovereiniteit!

- De boer is onmisbaar voor onderhoud van het landschap en het verbeteren van de hu-musfractie (niet alleen op zandgrond). Geef hem een onvoorwaardelijk basisinkomen, zodat hij kan experimenteren met strokenteelt, voedselhagen, minder dieren, grondge-bondenheid en potstallen. Vraag daaraan gekoppeld: kan een basisinkomen helpen om te komen tot extensiveren?
- Een onderneming heeft alleen bestaansrecht als het geen milieu-en gezondheidsover-last veroorzaakt. Een goed leef- en woonklimaat is geen gunst, maar een maatschappe-lijke verantwoordelijkheid van een ondernemer.
- Hoeveel is de afroaming bij emissierechten, wanneer deze verhandeld worden?
- Wat zijn de gevolgen als je de stikstofnormen koppelt aan de vergunningen?
- Wordt de innovatie binnen de sector gezien als dé oplossing?
- Is iedereen het er mee eens dat we een stikstofprobleem hebben?
- Is kunstmest voor de zandgrond bedoeld? Wat is toelaatbaar om de eigen kwaliteiten van de grond (kwaliteit van het bodemleven) niet te bedreigen of te verstoren?
- Vindt iedereen roostervloeren een onding? Waarom niet alleen potstallen toestaan in de toekomst?
- Voor het oplossen van de problemen met de belastbaarheid van de grond moet de over-heid kaders stellen, maar wel in overleg met de boeren.
- Eén van de stellingen was: "de eigenaar van het probleem met ook de oplosser zijn van het probleem". Klopt het dat dat uitgangspunt al decennialang wordt toegepast, maar dat het niet werkt? Mansholt, Braks en Wijffels – allen medeverantwoordelijk voor het landbouwbeleid dat spaak liep - kwamen later in hun leven tot andere inzichten. Waarom wordt dan toch vastgehouden aan het idee van de probleemveroorzaker moet het probleem oplossen? Moeten we ecologie niet boven economie stellen!?
- De stikstofemissies in de landbouw zijn de laatste jaren enorm gedaald. Maar het aantal dieren is gelijk gebleven (PS: daalt de laatste tijd overigens wel). Mag je je – dat constate-rende – dan niet afvragen of het aantal dieren of de stikstof wel het (maatschappelijk) probleem zijn.

Na de pauze start Marc met het voorleggen van de vraag of een groot deel van het stikstofpro-bleem niet wordt veroorzaakt door import van soja en tapioca uit de tropen. Zou je niet moeten toewerken naar een optimale natuurvriendelijke productie, zodat er een betere balans ontstaat? Bijvoorbeeld door het toepassen van strokenteelt of een voedselbos? Theo Coumans geeft aan dat het in essentie voor de boer gaat om het verdienmodel, dat past bij de ondernemer. Dus waar hij zich goed bij voelt. Sommigen produceren voor een niche met neventak. Terwijl andere voor de wereldhandel zullen produceren. Strokenteelt of een voedselbos – als onderdeel van de nichemarkt – werkt prima, maar kan niet voor iedereen tot een renderend verdienmodel leiden. Hans Geurts sluit daarbij aan door de wedervraag op te werpen of er voldoende markt is om rendement te halen voor het grote geheel.

Op de vraag of de stelling klopt dat de eigenaar van het probleem de oplosser van het probleem moet zijn, geeft Wim van Opbergen aan dat de "probleemeigenaar" het probleem al decennia niet heeft oplost, omdat voor die oplossingen alleen gezocht wordt naar techniek. Theo Coumans reageert daarop door te stellen dat er in die decennia al heel wat bereikt is. Er heeft al een flinke reductie plaatsgevonden van de uitstoot. Doordat er zoveel is gebeurd is de ammoniak emissie in Limburg nu voor meer dan 50% uit de industrie komt. Als

we de NoX meenemen ligt het nog meer in het nadeel van de industrie/verkeer. Daarop geeft Andrea Bakker aan, dat elke sector zijn bijdrage moet leveren aan de oplossing, maar ze wijst erop dat ammoniak volgens haar toch een specifiek probleem is vanuit de veehouderij.

Op de vraag of de landbouw haar verantwoordelijkheid neemt voor het oplossen van het probleem, geeft Theo Coumans aan dat de landbouw haar verantwoordelijkheid wil nemen, maar dat het implementeren van nieuwe technieken heel moeilijk is, doordat er geen vergunningen verleend kunnen worden. Door de huidige stikstofregelgeving. Hans Geurts vult aan dat de boer die investeert in dure systemen om het probleem op te lossen, vervolgens door de rechter onderuitgehaald wordt, waarna je dure investering weggegooid geld blijkt! Wat moet ik als boer dan doen om tegemoet te komen aan de vraag om met oplossingen te komen. Meer specifiek geeft Hans aan dat het scheiden van mest en urine werkt om de ammoniakuitstoot te beperken, “maar het systeem dat leidt tot die scheiding, mag ik niet toepassen”. Wim van Opbergen reageert daarop door aan te geven dat de techniek niet voldoet en dat gerenommeerde instanties zeggen dat daarmee de gewenste reducties niet gehaald worden. Waarop Hans Geurts zegt dat die “gewenste reducties” niet haalbaar zijn.

Toon Wassenberg stelt dat je feitelijk gewoon moet beginnen met uitvoering van wat je vanuit Brussel moet doen: het maken van beheersplannen voor de natuur! Theo Coumans stelt dat die beheersplannen er wel zijn, maar dat ze niet volledig uitgevoerd worden en dat er uit geshopt wordt en dat dan het doel niet behaald wordt. Dat zou eindelijk wel eens moeten gebeuren!

Andrea Bakker stelt in reactie daarop, dat het zaak is na te denken over de fundamentele (ruimtelijke) vraag: wat ligt waar en ligt dat op de juiste plek? Toon Wassenberg is het daar mee eens. Hij wijst op Bretagne (Frankrijk), waar zonering heeft plaats gevonden en waar je bijvoorbeeld zones hebt met beperkte veeteelt. Maar in Nederland doen ze feitelijk niets... Andrea Bakker vervolgt dat de provincie een omgevingsvisie moet opstellen, waarin lijntjes worden getrokken. De ervaring leert dat je er daarmee niet uitkomt.

Hans Geurts benadrukt dat het inkomen van de boer belangrijk is en koppelt daaraan de vraag of “uitkopen” wel eerlijk is. Als reactie wordt opgemerkt dat zo’n uitkoopsom toch ook inkomen is. Theo Coumans ziet uitkopen niet als ‘het’ instrument. Wim van Opbergen merkt daar bij op, dat het grasland dan wel weg is, maar er kan vervolgens – volgens de regels van het uitkopen – gewoon een teelt volgen, die óók schadelijk is voor de biodiversiteit. Denk bijvoorbeeld aan de teelt van lelies. Andrea Bakker stelt dat je het “uitkopen” moet koppelen aan de ruimtelijk kaders, waar ze zojuist op doelde. Inclusief daarbij horende maatregelen, zoals bijvoorbeeld het verhogen van de water-stand. Dan is er ook geen kans dat er lelieteelt volgt.

Theo Coumans merkt op dat er wel al sprake is van beheersplannen, gekoppeld aan ruimtelijke ordening, maar hij stelt vast dat daar in de praktijk in “geshopt” wordt. Wim van Opbergen sluit daarbij aan, door op te merken dat “we ons te pletter beheren” in de vorm van dammen en het verwijderen van bomen. Maar dat gebeurt “tegen de klippen op”. Er zijn forsere maatregelen nodig, vanwege de externe invloeden op het geheel. Andrea Bakker meent – reagerend op Wim van Opbergen – dat dat komt, omdat er niet (voldoende) gehandhaafd wordt.

Hans Geurts merkt op dat er in Venray veel boeren gestopt zijn. Het lijkt hem van belang dat er gemonitord wordt of het beoogde effect daarmee behaald wordt. Bijvoorbeeld ten aanzien van de ammoniakuitstoot. Is het niet zo dat inzicht in de afstand in neerslag van ammoniak het realiseren van zones van 250 meter zouden moeten voldoen. Op dit moment is het beheer vooral “modellenwerk”. Hij merkt op dat het hoogveen dat we hier zo koesteren, van na de ijstijd is, ter-wijl de natuur voortdurend blijft veranderen. Waarom moeten we handhaven, om dat hoogveen te behouden? Dat gaat ten koste van veel gemeenschapsgeld en de boeren komen er niet verder mee. Vanuit de zaal geeft Andries Brandsma aan dat het gaat om het verminderen van de uitstoot, zeker omdat veel varkensstallen nog “ouderwets” zijn en daarop zijn wel bruikbare maatregelen mogelijk. Wim van Opbergen stelt dat op basis van gegevens van het RIVM en andere instituten geconcludeerd kan worden dat je het daar niet mee haalt.

Vanuit de zaal wordt vervolgens opgemerkt dat je nutriënten van buiten Nederland, zoals soja-schroot, hoger kunt belasten en dat je de daarmee binnen komende gelden kunt gebruiken voor ontwikkeling van boerderijen.

Andrea Bakker stelt dat er al veel gebeurd is. Maar als je op de kaart van Europa met betrekking tot ammoniakuitstoot kijkt, dan zie je dat Nederland die uitstoot nog zeer hoog is (paars/rood op de kaart). Daaruit kan volgens haar maar één conclusie getrokken worden: er zijn te veel dieren in Nederland. Nederland heeft in het verleden op dit punt een verkeerde afslag gemaakt. Het is zaak dat we weer een voor de boeren perspectiefrijke extensivering realiseren. De maatschappelijke waarden die boeren kunnen bieden, moeten we uitdrukken in geld, dat boeren betaald wordt voor die waarden. Theo Coumans weerspreekt dat, omdat het hier volgens hem ging over stikstofuitstoot en deze heeft meer bronnen dan alleen de veehouderij. Ook Hans Geurts is het absoluut niet eens met Andrea Bakker. Feitelijk ga je dan naar een volledig ander systeem. En dat andere systeem is voor de boeren niet rendabel. En sowieso wil de boer niet afhankelijk zijn/blijven van subsidies, c.q. steun van de overheid. Dat wil niet zeggen dat Hans Geurts extensivering uitsluit, dat is op zich niet slecht. Maar het gaat erom hoe je dat doet. Theo Coumans merkt op dat boeren eigenlijk altijd in transitie zijn, c.q. zijn geweest. Er is dus eigenlijk niets nieuws onder de zon. Nu zitten we weer in een andere transitie, waarbij maatschappelijke waarden en productiewaarden in combinatie voorkomen, naast productie voor de internationale markt. Daaromheen zit een periferie (van toeleveringsbedrijven) die bij de afname van het aantal boeren problemen krijgen, en boeren zijn afhankelijk van de periferie als deze geen boterham kan verdienen. Dat moeten we ons realiseren.

Wim van Opbergen merkt op dat het Kabinet Rutte bezig was met oplossingen, maar het Kabinet Schoof heeft dat onderuitgehaald. Hij hoopt dat de oude plannen van het Kabinet Rutte in het nieuwe kabinet weer opgepakt worden. Toon Wassenberg vindt dat in die plannen te veel geprobeerd werd alles op te lossen. Hij bepleit een meer stapsgewijs benadering. Andrea Bakker is het daar mee eens. Zij stelt dat we “hoofdstukgewijs” moeten werken, één ding tegelijk doen. Theo Coumans werpt tegen alle “hoofdstukken” op het boeren-erf landen en dat het voor de boer niet mogelijk is om alles op te lossen. Er moeten keuzes gemaakt worden: welke doelen waren primair en welke mochten niet verslechteren. Er moet meer gekeken worden naar “het primaire doel” en dat oppakken. Hans Geurts vindt dat een “langzame transitie” ook oké is, maar daarbij moeten we ons wél realiseren dat boeren al veel gedaan hebben. Zoveel zelfs dat er nu al te weinig mineralen in de grond zitten. En nu moeten we “ineens” in transitie, verzucht Hans Geurts. Andrea Bakker vindt echter dat er nog veel moet gebeuren. Voor Hans Geurts is dat oké, als er maar “uitlegbare”

stappen gezet worden. Dat moet je dan doen en daaraan gekoppeld moet je niet meer teruggefloten kunnen worden door de rechter. Hans Geurts wil dan ook meer duidelijkheid over die stappen en die is er nu niet. Hij kan zich nog voorstellen dat er compensatie van inkomensverlies plaatsvindt, maar dat moet dan wel op basis van de marktprijs.

Vanuit de zaal wordt opgemerkt dat de wereld met klimaatverandering een groot probleem heeft en dat van Nederland is maar een (relatief) klein probleem. Hoe is het dan mogelijk dat we er hier nog niet uitkomen? Wim van Opbergen zegt dat het bij het klimaatprobleem gaat om CO₂-uitstoot en dat bij de stikstofproblematiek andere uitstoot speelt. Vanuit de zaal wordt vervolgens gewezen op de consequenties van de klimaatverandering, die leidt tot vluchtelingen richting Europa en het stikstofprobleem zou daar een onderdeel van zijn.

Vanuit het panel wordt opgemerkt dat de provincie cruciaal is in het uitvoeren van een goede transitie, waarmee alle betrokken partijen kunnen instemmen. Wachten is het echter op de landelijke overheid, die het vooralsnog laat afweten. Mansholt kwam na zijn bestuurlijke periode tot de conclusie dat de intensivering doorgeschoten was, maar landelijk is met die conclusie vervolgens nooit iets gedaan, terwijl het probleem op zich bekend was.

Vanuit de zaal maakt André Vollenberg de opmerking dat in de productieketen veel kosten gemaakt worden, die niet door de boer betaald worden. De consument (met name de belastingbetaler) moet hier voor opdraaien. In de productieketen moeten – volgens Vollenberg – de “externaliteiten” meegenomen worden. Theo Coumans merkt op dat de kosten van de maatregelen uiteindelijk door de consument betaald moeten worden middels duurdere boodschappen. Maar feitelijk heeft Nederland nu het goedkoopste voedselpakket. Je mag er van uit gaan dat dat op termijn erg veel duurder wordt. De consument zal dat moeten accepteren.

Andrea stelt dat het van belang is dat de rendementsvraag, zoals die door Hans Geurts eerder geopperd is, op een juiste manier opgepakt wordt, om via die weg te komen tot gezamenlijke op-lossingen. Evenwicht te bereiken met de natuur zal decennia duren, daar moeten we dan ook aan gaan werken.

Hans Geurts verwijst naar het verleden toen vanuit de EU nog gewerkt werd met melkquota. Hij heeft er nog voor gestreden om dat systeem te behouden, maar dat is niet gelukt. En hij denkt dat zulk een akkoord ook niet meer terug te krijgen is.

Theo Coumans stelt vast dat er veel veranderd is, óók in het afzetsysteem. Bedrijven moeten te-genwoordig een minimale omvang hebben, willen ze renderen. Op dit moment is Noordwest Europa het laatste gebied in de wereld, waar gezinsbedrijven nog leveren aan de supermarkten.

Hij pleit voor een beleid met samenhang in een diverse natuur met een eerlijke beloning voor de boer en een diervriendelijke productiewijze met een goede prijs voor de boer. Zijn ervaring is dat niet alleen pluimveebedrijven goed proberen te luisteren naar de consument, met een iets hogere prijs in de winkels als gevolg. Wim van Opbergen denkt dat er een betere balans mogelijk is, met een lagere productie, want nu is zo'n 70% van de productie bestemd voor de export. Theo Coumans weerspreekt dat. Door de verwende consument wordt van ieder geslacht varken 70% voornamelijk naar onze buurlanden word geëxporteerd, omdat de verwende consument bepaalde delen niet lekker vindt.

Martin Houben stelt vanuit de zaal, dat de ammoniakuitstoot omlaag is gegaan, maar dat de vastgestelde doelen in Noord-Limburg niet te halen zijn. De regels zijn daarvoor niet bruikbaar, wat het onhaalbaar maakt. Wim van Opbergen is het daar in zekere zin mee eens, maar wijst er tegelijkertijd op, dat ook het buitenland op dit punt zal moeten leveren. Maar feitelijk is de (mate van) uitstoot door Europa helemaal niet geregeld. Europa heeft “slechts” vastgesteld dat Nederland de “natuur” moet beschermen. Hoe, dat moet Nederland zelf invullen. Andrea Bakker stelt daarop dat Nederland er niet aan kan ontkomen om het aantal dieren in de veehouderij te-rug te brengen. Theo Coumans trok als eindconclusie dat in het verleden het meest is bereikt door samenwerking tussen landbouw, Behoud de Peel en de overheid. Om zo ontwikkeling mogelijk te maken. Dat heeft tot meer dan 50% reductie geleid. Dat werd door Wim van Opbergen bevestigd.

Na deze conclusie wordt de avond afgesloten. Paul Geurts zegt zich voorgenomen te hebben de discussie ter afsluiting samen te vatten en te komen tot een soort van conclusie. Maar het zal al moeilijk zijn om een deugdelijk verslag te maken de bijeenkomst. Hij zal daarom een conceptverslag te maken en dat aan de gasten toesturen met het verzoek dat voor zover nodig te corrigeren of aan te vullen, voordat het aan het publiek gestuurd wordt. Punten

Punten die – terugkijkend op de discussie – aandacht behoeven, zijn:

- Hoe komen we tot aanvaardbare oplossingen voor het stikstofprobleem en de natuur, waarbij de boer/producent niet hoeft in te boeten aan inkomen;
- Hoe komen we tot extensivering, samen met de boeren;
- Welke stapsgewijze aanpak leidt tot resultaat, niet alles kan tegelijk.

Voor een schets van de problematiek – ter verduidelijking - kan verwezen worden naar een uitzending van Lubach d.d. 16-10-2025: <https://youtu.be/PJjuuyO0ap0?si=IYzC0pZjyVZAbgha>.

Voor een heldere kijk op de huidige stikstofcrisis en de mogelijke uitwegen, verwijst de Landbouwwerkgroep graag naar het boek [Gesloten vanwege Stikstof van Jan Douwe van der Ploeg](#),

Tot zover, Paul Geurts